

7. МЕСТОИМЕНЕНИЯ

Местоимения-съществителни и местоимения-прилагателни

В повечето западноевропейски езици местоимения се наричат само форми от типа *он* (той), *ко* (кой), *неко* (някой), които в изречението изпълняват субстантивни функции, а форми от типа *мой* (мой), *такъв* (такъв), *svaki* (всеки), които се отнасят към съществителното и се съгласуват с него, се причисляват към прилагателните. В сръбската граматика и едните, и другите спадат към местоименията, само че първите се наричат местоимения-**съществителни**, а вторите местоимения-**прилагателни**.

Шест вида местоимения

По значение местоименията се делят на същите шест групи, които съществуват и в другите езици, а именно на **лични** (с **възвратните**), **притежателни**, **показателни**, **въпросителни**, **относителни** и **неопределителни**. Първите две групи имат различни форми за **лице** (три лица единствено и три лица множествено число).

7.1. ЛИЧНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

В трето лице единствено множествено число личните местоимения имат форми за мъжки, женски и среден род. Второ лице множествено число (*vi* (вие)) служи също така и за учтиво обръщение към едно лице.

	ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО	МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО
1.	ја (аз)	ми (ние)

2.	ti (ти)	vi (вие)
3.	on, ona, ono
(той, тя, то)	oni, one, ona
(те – м., ж., ср. р.)

Незадължителни в подлога

Местоименията в подлога не са задължителни, тъй като и самият глагол показва за кое лице става дума. Употребяват се, ако въпросното лице се въвежда за пръв път в разговора, напр. *Ja živim u Beogradu* (аз живея в Белград); но ако в предишния текст вече е станала дума за мен, ще кажа само *Živim u Beogradu* (живея в Белград).

7.1.1. Склонение на личните местоимения. - Както и съществителните, местоименията се скланят по падежи. При това не трябва да споменаваме отделно вокатив, защото той съществува само във 2 лице единствено и множествено число и е равен на номинатив (*ti* (ти) респективно *vi* (вие)).

Местоимения под ударение и енклитични местоимения

В генитив, датив и акузатив се различават формите **под ударение** от тези **без ударение**. Формите под ударение се използват тогава, когато е необходимо да се подчертаят с цел контраст, напр. *Ovaj novac dajem tebi* (а не на другите) (Тези пари давам на теб). Ако няма такова подчертаване, ще се употреби местоимението без ударение, което е енклитика (виж 3.3.3.2 – 3.3.3.3). Това означава, че при изговор се свързва с предшестващата го дума: *Dajem ti* (изговорено *dájemti*) *ovaj novac* (давам ти тези пари); *Ja ti* (изговорено *jâti*) *dajem ovaj novac* (аз ти давам тези пари).

Като енклитика местоимението без ударение никога не може да стои в началото на изречението

(невъзможно е **Ti dajem novac*), а с формата под ударение това е възможно: *Tebi dajem ovaj novac* (на теб давам тези пари).

Употреба с предлози

Формите под ударение се употребяват и с предлози, напр.:

*Od njih je stiglo mnogo pisama, ali ništa za mene*²³ (От тях пристигнаха много писма, но нищо за мен)

както и когато местоимението е самостоятелно (в отговорите на въпроси), напр.:

– *Kome je uručeno ovo pismo?* – *Vama.* (Към кого е отправено това писмо? - Към вас.)

В таблица 10 на първо място са въведени формите под ударение. Там, където съществуват, отделени с точка и запетая, са добавени и формите без ударение.

Таблица 10

Н	ja (аз)	Н	ti (ти)
Г	mene; me	Г	tebe; te
Д	meni; mi	Д	tebi; ti
А	mene; me	А	tebe; te
И	mnom(e) ²⁴	И	tobom

23 В по-стария книжовен език след някои предлози са могли да стоят и енклитични местоимения, като единственото ударение е върху предлога: *za me* (изговаряно: *záme*), *na te* (изговаряно: *náte*), *preda se* (изговаряно: *prèdase*) и подобни, вместо днешното *za mene*, *na tebe*, *pred sebe*.

24 Формата *mnóme* се употребява само когато е без предлог, а *mnom* без ударение само след предлог, напр. *sa mnom*, *za mnom*, *preda mnom*, където ударението е върху предлога (сравни 3.4.1).

Л	meni
---	------

Л	tebi
---	------

В трето лице мъжки и среден род имат еднакви падежни форми, освен в номинатив.

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	он (той)	оно (то)	она (тя)
Г	njega; ga		nje; je
Д	njemu; mu		njoj, joj
А	njega, ga		nju; je, ju ²⁵
И	njim(e)		njom(e)
Л	njemu		njoj

Таблица 11

Н	mi (ние)
Г	nâs; nas ²⁶

Н	vi (вие)
Г	vâs; vas

- 25 Формата без ударение гласи *je*, напр. *On je vidi* (той я вижда), но се променя в *ju*, когато се окаже пред глаголно *je* (от спомагателния глагол *biti*), или след отрицание *nije*: *On ju je video* (той я видя; той я е видял); *Nije ju video* (не я видя; не я е видял).
- 26 Формите с ударение в генитив и акузатив тук пишем с дълго низходящо ударение, *nâs*, *vâs*, защото така се изговарят. В обикновените текстове те се пишат по същия начин, както и формите без ударение *nas*, *vas*, та често само от контекста може да се заключи за коя форма става дума. В изречението *Nas zovu* (нас канят), например, местоимението е под ударение (защото енклитика не би могла да стои в началото); в изречението *Zovu nas* (канят ни) би могло да бъде без ударение (с единствено ударение върху думата *Zovu*), но и под ударение, в случай че смисълът е *Zovu NAS* (а не някой друг).

Д	nama; nam
А	nâs; nas
И	nama
Л	nama

Д	vama; vam
А	vâs; vas
И	vama
Л	vama

В трето лице множествено число родът се различава само в номинатив.

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	oni (те)	ona (те)	one (те)
Г		njih; ih	
Д		njima; im	
А		njih; ih	
И		njima	
Л		njima	

Sebe, se

7.1.2. Възвратното местоимение е едно и също за всичките шест лица и три рода, поради което се нарича и **местоимение за всяко лице**. Тъй като винаги се отнася към подлога на изречението, в което се намира (напр. *Pisac govori o sebi* = o piscu (Писателят говори за себе си = за писателя)), самото то няма форма за подлог, т.е. няма номинатив. Форма без ударение съществува само в акузатив (*se*), а се използва за образуване на възвратни и безлични глаголи (виж 9.9.1, 9.9.4).

Таблица 12

Н	---
Г	sebe
Д	sebi
А	sebe; se
И	sobom
Л	sebi

7.2. ПРИТЕЖАТЕЛНИ ПРИЛАГАТЕЛНИ

Местоимение svoj

Притежателните местоимения са местоимения-прилагателни, поради което имат три рода, както и прилагателните, в зависимост от съществителното, с което се употребяват. Освен местоименията за трите лица единствено и множествено число, съществува и възвратно притежателно местоимение *svoj*, което е еднакво и за шестте лица. То означава принадлежност към подлога на изречението, в което се намира, напр.:

Direktor je u *svojoj* kancelariji (= u direktorovoj). (Директорът е в своя кабинет (= в директорския))

Изречението *Direktor je u njegovoj kancelariji* (директорът е в неговия кабинет) би означавало, че директорът се намира в кабинета на някой друг човек.

ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

МНОЖЕСТВЕНО
ЧИСЛО

1. *moj, moja, moje*

naš, naša, naše

	(мой, моя, мое)	(наш, наша, наше)
2.	<i>tvoj, tvoja, tvoje</i> (твой, твоя, твое)	<i>vaš, vaša, vaše</i> (ваш, ваша, ваше)
3.	<i>njegov, njegova, njegovo,</i> <i>njen, njena, njeno</i> (негов, негова, негово, неин, нейна, нейно)	<i>njihov, njihova, njihovo</i> (техен, тяхна, тяхно)

Възвратно притежателно (за трите лица): *svoj, svoja, svoje* (свой, своя, свое).

Njegov и *njen*

В трето лице единствено число местоимението *njegov* (негов) означава принадлежност към същество или предмет от мъжки или среден граматически род (като немското *sein*): *pisac i njegovo delo, selo i njegovi stanovnici* (писателят и неговата творба, селото и неговите жители). Местоимението *njen* означава принадлежност към същество или предмет от женски граматически род (като немското *ihr* или английското *her*): *majka i njena deca, odluka i njene posledice* (майката и нейните деца, решението и неговите последици).

Njen (неин) има по-рядък вариант *njezin* (-a, -o), а в множествено число, освен *njihov* (техен), съществува предимно архаичният днес вариант *njîn* (-a, -o).

Склонение на притежателните местоимения

7.2.1. Притежателните местоимения се скланят като прилагателни, като онези от първо и второ лице и местоимението *svoj* (свой) се скланят по палаталното склонение (като прилагателното *vruć* (горещ), виж таблица

9), а местоименията от трето лице – по непалаталното (като прилагателното *nov* (нов)). В мъжки род единствено число, както и при прилагателните (виж 6.3), акузатив е равен на генитив, ако се отнася за живо същество, а е равен на номинатив за неодоушевано понятие:

Grofica nareduje da pozovete *njenog šofera*.
(Графинята заповядва да извикате шофьора
и)

Grofica nareduje da donesete *njen kaput*.
(Графинята заповядва да донесете палтото
и)

При местоименията *moj* (мой), *tvoj* (твой), *svoj* (свой) става свиване на основата: освен *mojeg(a)*, *tvojeg(a)*, *svojeg(a)* се появява и формата *mog(a)*, *tvog(a)*, *svog(a)*, освен *mojem(u)*, *tvojem(u)*, *svojem(u)* и формата *tom(e)*, *tvom(e)*, *svom(e)*²⁷. Като към това се добави незадължителното присъствие на крайното *-u* или *-e* (виж 3.5.9), оказва се, че всеки генитив или датив-локатив на тези три местоимения има по четири варианта, а акузатив мъжки род пет (при което едносричните варианти са по-чести от двусричните, а още повече от трисричните).

Таблица 13
ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	мој (мой)	моје (мое)	моја (моя)
Г	mojeg(a), mog(a)		моје

27 До тази промяна се е стигнало вследствие изпадането на звука *j* между гласните, после вследствие асимилацията *oe* в *oo* и стягането на двете *o* в едно: *mojeg(a)* → *moeg(a)* → *moog(a)* → *mōg(a)*; *mojem(u)* → *moem(u)* → *moom(e)* → *mōm(e)*. Във всички стеганти форми *o* е дълго низходящо.

Д	mojem(u), mom(e)		mojoj
А	mojeg(a), mog(a),moj	moje	moju
И	mojim		mojom
Л	mojem(u), mom(e)		mojoj

МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	моји (мои)	моја (мои)	моје (мои)
Г	mojih		
Д	mojim(a)		
А	моје	моја	моје
И	mojim(a)		
Л	mojim(a)		

По същия начин се скланят и *tvoj* (твой) и *svoj* (свой).

Таблица 14

ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	naš (наш)	naše (наше)	naša (наша)
Г	našeg(a)		naše
Д	našem(u)		našoj
А	našeg(a), naš	naše	našu
И	našim		našom

Л	našem(u)	našoj
---	----------	-------

Vaš (ваш) се скланя по същия начин, както *naš* (нанш).
Njegov (негов), *njen* (неин) и *njihov* (техен) се скланят като прилагателни с непалатален завършек:

Таблица 15
ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	njegov (негов)	njegovo (негово)	njegova (негова)
Г	njegovog(a)		njegove
Д	njegovom(u)		njegovoj
А	njegovog(a), njegov	njegovo	njegovu
И	njegovim		njegovom
Л	njegovom(u)		njegovoj

В множествено число всички притежателни местоимения се скланят като *moj* (мой) (виж таблица 13). Формата на притежателните местоимения, останала от двойствено число, е същата като при прилагателните (виж 6.3.1), следователно в номинатив и акузатив мъжки род *moja dva prsta* (моите два пръста), *naša tri druga* (нашите трима приятели), *njegova četiri kaputa* (неговите четири палта). В женски и среден род формата от двойствено число е равна на множествено число.

7.3. ПОКАЗАТЕЛНИ МЕСТОИМЕНИЯ

Тройна система

Вместо едно показателно местоимение за близост и едно за отдалеченост, както в много други езици, в сръбски има система от три местоимения, които косвено се свързват с трите лица: *ovaj* (този) (*ova* (тази), *ovo* (това)), *taj* (този) (*ta* (тази), *to* (това)), *onaj* (онзи) (*ona* (онази), *ono* (онова)). И трите могат да бъдат както местоимения-съществителни, така и местоимения-прилагателни, т.е. могат да се употребяват самостоятелно или да стоят при съществително.

Ovaj

Ovaj (този) се употребява за предмет или същество близко до говорителя, напр.:

Daću ti *ovaj* članak da ga pročitaš. (Ще ти дам тази статия да я прочетеш)

Taj (този) насочва към близост до втория участник в разговора:

Lepo ti stoji *ta* haljina. (Добре ти стои тази рокля)

Onaj

Onaj (онзи) посочва нещо, което е отдалечено и от двамата, напр.:

Šta je *ono* na krovu? (Какво е онова на покрива?)

Taj

Taj (този) (*ta* (тази), *to* (това)) често се използва и в анафоричен смисъл, за насочване към предшестващия текст:

Priča se da je izbio štrajk, ali ja o *tome* nisam obavješten. (Говори се, че е избухнала

стачка, но аз не съм уведомен за това)

Onaj (онзи) (*ona* (онази), *ono* (онова)) може да се отнася и до събития от миналото, напр.:

Bilo je to *onog* leta kad sam završio školu.

(Случи се през онова лято, когато завърших училище)

Склонение

7.3.1. С изключение на окончанието *-aj* в номинатив мъжки род (и в акузатив, ако се отнасят до неодушевено понятие), тези местоимения се скланят като прилагателни:

Таблица 16

ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	ovaj (този)	ovo (това)	ova (тази)
Г	ovog(a)		ove
Д	ovom(u)		ovoj
А	ovog(a), ovaj	ovo	ovu
И	ovim		ovom
Л	ovom(u)		ovoj

МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО

	м. р.	ср. р.	ж. р.
Н	ovi (тези)	ova (тези)	ove (тези)
Г	ovih		
Д	ovim(a)		

А	ove	ova	ove
И		ovim(a)	
Л		ovim(a)	

Така се скланят и *taj* (този) и *onaj* (онзи), само с една разлика, че инструментал единствено число мъжки род на *taj*, тъй като е едносрично (виж 3.5.9, подточка „д“) може да има освен форма *îm*, и форма *time*.

Показателни срещу лични местоимения

Трябва да се обърне внимание, че женски и среден род от *onaj* (онзи) звучат еднакво със съответните лични местоимения – *ona* (тя), *ono* (то), но във всички останали падежи се различават, понеже личните имат падежни форми с *nj-* (виж таблица 11), а показателното *ona* (онази) се скланя *one*, *onoj* и т.н., показателното *ono* (онова) – *onog(a)*, *onot(e)* и т.н.

Както и при прилагателните (виж 6.3.1), номинатив и акузатив мъжки род при *dva* (две), *tri* (три), *četiri* (четири) или *oba* (и двата; и двамата) ще имат форма от двойствено число на *-a*: *ona tri čoveka* (онези трима души), *ova četiri zida* (онези четири стени), *oba ta slučaja* (и двата случая) и подобни.

Среден род при *biti*

7.3.2. В изреченията с глагола *biti* (съм) и съществително, показателните местоимения се употребяват в среден род единствено число, независимо от рода и числото на съществителното, напр.:

Ovo је мој син / моја ќерка. (Това е моят син / моята дъщеря)

Ovo su moji sinovi / moje ćerke. (Това са моите синове / моите дъщери)
To je bio uspeh. (Това беше успех)
To je bila nesreća. (Това беше нещастие)
To su bili uspesi. (Това бяха успехи)

и т.н.

Ovakav, takav, onakav

7.3.3. Същата тройна система, свързана с трите лица, откриваме и у местоименията-прилагателни *ovakav* (такъв) (*ovakva* (такава), *ovakvo* (такова)), *takav* (такъв) (*takva* (такава), *takvo* (такова)), *onakav* (онакъв) (*onakva* (онакава), *onakvo* (онаково)), които биха могли да се парафразират „kao ovaj“, „kao taj“ (като този), „kao onaj“ (като онзи). Те отговарят на въпроса *kakav?* (какъв?) и не насочват към конкретен предмет, а към вида, съответно особеността. На шивача мога да кажа *Želim ovakve rukave* (Искам такива ръкави), показвайки собствения костюм, *Želim takve rukave* (Искам такива ръкави), показвайки костюма в ръцете на шивача, *Želim onakve rukave* (Искам като онези ръкави), ако показвам някакъв костюм, който е отдалечен и от двамата ни.

Ovoliki, toliki, onoliki

Местоименията-прилагателни *ovoliki* (толкова голям) (*-a, -o*), *toliki* (*-a, -o*), *onoliki* (*-a, -o*) отговарят на въпроса *koliki?* (колко голям?) и насочват към количеството или големината. Примери:

Riba je bila ovolika (Рибата беше толкова голяма) (казва рибаря, показвайки с ръце дължината на рибата).

Šta ćeš raditi s tolikim novcem? (Какво ще правиш с толкова пари? (с толкова голямо количество пари)) (парите са у другия

участник в разговора).
Šteta nije bila onolika kao pre dve godine
 (Загубата не беше толкова голяма, колкото
 преди две години) (насочване към
 миналото).

7.4. ВЪПРОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

Ko и *šta*

Въпросителни местоимения-съществителни са *ko* (кой) (за хора, живи същества) и *šta* (какво, що) (за неодушевени понятия). Скланят се по следния начин:

Таблица 17

Н	ko (кой)
Г	koga
Д	kome
А	koga
И	kim(е)
Л	kome

Н	šta (какво, що)
Г	čega
Д	čemu
А	šta
И	čim(е)
Л	čemu

Тези местоимения нямат множествено число. При *ko* съгласуването на прилагателни и причастия е в мъжки род (напр. *Ko je došao?* (Кой дойде?; Кой е дошъл?) *Ko je ovde poslednji?* (Кой е последен тук?)), *šta* в среден (напр. *Šta se desilo?* (Какво се случило?)).

Koji

7.4.1. Въпросителното местоимение-прилагателно *koji* (кой), *koja* (коя), *koje* (кое) има форми за останалите

падежи като *toj* (мой) (виж таблица 13). Както и *toj*, в генитив, датив и акузатив единствено число мъжки и среден род може, освен пълните форми *kojeg(a)*, *kojem(u)*, да има и контрахирани *kog(a)*, *kom(e)*. Примери:

Koju knjigu čitaš? (Коя книга четеш?)

На *ko(je)m spratu vi stanujete?* (На кой етаж живеете вие?)

Kakav

Въпросителното местоимение-прилагателно *kakav* (какъв), *kakva* (каква), *kakvo* (какво) се скланя като прилагателно (виж таблица № 9), като няма вокатив. Непостоянното *a* се появява само в номинатив единствено число мъжки род (и в акузатив, когато е равен на номинатив). *Kakav* може да се парафразира като „*koje vrste?*“ (от кой вид?), следователно с него се пита за особеност, а не за идентичност, напр. *U kakvom je stanju ranjenik?* (В какво състояние е раненият?). Все пак, в много въпроси *kakav* има практически същото значение като *koji*, напр.

Kakav se to skandal dogodio? (Какъв скандал е станал?)

Kakvu salatu želite? (Каква салата искате?)

Čiji

Притежателно-въпросителното местоимение-прилагателно *čiji* (чий), *čija* (чия), *čije* (чие) се скланя като прилагателните, завършващи на палатална съгласна (виж таблица 9).

Koliki

Местоимението-прилагателно *koliki* (колко голям), *-a*, *-o* се скланя като прилагателните, които завършват на непалатална съгласна (виж таблица № 9). С него се пита

преди всичко за големината, напр. *Kolika je tvoja soba?* (= *koliko je velika?*) (Колко голяма е стаята ти?). В множествено число може да се отнася и до количество (*Gledaj koliki su ljudi došli* (Виж, колко много хора дойдоха)), макар че тук е по-обичайно наречието *koliko* с генитив множествено число (*Gledaj koliko je ljudi došlo* (Виж колко хора дойдоха)).

Както и при прилагателните (виж 6.3.1.) номинатив и акузатив мъжки род на тези местоимения при *dva, tri, četiri* или *oba* ще има форма от двойствено число на *-a*: *Čija tri prsta?* (Чии три пръста?) *Kakva četiri brata?* (Какви четирима братя?) *Koja dva prozora si razbio?* (Кои два прозореца счупи?)

Ko = neko

7.4.2. Въпросителни местоимения вместо

неопределителни. - Местоимението *ko* (кой) може да се употреби в значение на *neko* (някой) (виж Неопределителни местоимения, 7.6), *koji* (кой) вместо *neki* (някой), *kakav* (какъв) вместо *nekakav* (някакъв), *šta* (какво, що) или *što* вместо *nešto* (нещо). Това по-често се е случвало в по-стария книжовен език, отколкото днес, и то във въпросителни и условни изречения. И днес е обичайно *Ima li koga?* (Има ли някой?) (= *Ima li nekoga?*: въпрос при влизане в чужда къща или помещение). Също и:

Jeste li šta (= *nešto*) *našli?* (Намерихте ли нещо?)

Ako bude kakvih (= *nekakvih*) *problema, zovite me.* (Ако има някакви проблеми, обадете ми се)

В граматиките и речниците по този начин често се отбелязва реакцията на глагола или прилагателното, напр. *zahvaliti kome* (= *nekome*: показва, че глаголът *zahvaliti*

(благодаря) изисква датив), *zadovoljan čime* (= *nečim*: показва, че прилагателното *zadovoljan* (доволен) има допълнение в инструментал).

7.5. ОТНОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНИЯ

Относителните местоимения в по-голямата си част имат същите форми и същото склонение като въпросителните.

Относително *koji*

За съставяне на относителни изречения най-много се използва местоимението *koji* (който), *koja* (която), *koje* (което). То се съгласува по род и число с предшественика си (съществителното или прилагателното към което се отнася)“

Zakružite broj takmičara *koji* vam se najviše dopao. (Заградете номера на състезателя, който най-много ви хареса)

-"- -"- lepotice *koja* -"- -"- -"-
dopala. (Заградете номера на красавицата, която най-много ви хареса)

-"- -"- deteta *koje* -"- -"- -"-
dopalo. (Заградете номера на детето, което най-много ви хареса)

Акузатив единствени число мъжки род на относителното местоимение е равен на генитив при одушевен, а на номинатив – при неодушевен предшественик (сравни 7.2.1):

Stiže čovek *koga* si toliko čekaо. (Пристига човекът, когото толкова чака)

-"- autobus *koji* -"- -"- -"-. (Пристига автобусът, който толкова чака)

Относително *što*

7.5.1. Местоимението *što* има няколко употреби. Като неизменяемо може да се употреби вместо *koji*, независимо от рода и числото на предшественика, напр.:

Gledaj ove ljude *što* prolaze (= *koji prolaze*).
(Виж хората, които минават)

Вместо акузатив се употребява съчетание от *što* с акузативната форма без ударение на личното местоимение в съответния род и число, напр. *cvet što smo ga ubrali* (= *cvet koji smo ubrali*) (цветето, което откъснахме), *biljke što smo ih ubrali* (= *biljke koje smo ubrali*) (растенията, които откъснахме). Такава употреба е рядка в съвременния език.

Изречение като предшественик

По-често се среща *što*, което се отнася до цялото съдържание на предходното изречение, напр.:

Bolesnik je počeo da jede, *što* je dobar znak.
(Болният започна да яде, което е добър знак)

В този случай *što* се скланя подобно на въпросителното местоимение *šta*:

Таблица 18

Н	<i>što</i>
Г	<i>čega</i>
Д	<i>čemu</i>
А	<i>što; šta</i>
И	<i>čime</i>
Л	<i>čemu</i>

Акузативът на *što* е равен на номинатив, но след предлог гласи *šta*. Примери:

Moramo smanjiti uvoz, bez čega nema reforme. (Трябва да намалим вноса, без което няма реформа)

Otpustili su vratara, što ja ne odobravam. (Освободиха вратаря, което аз не одобрявам)

Ona tvrdi da je požar podmetnut, za šta nema dokaza. (Тя твърди, че пожарът е умишлен, за което няма доказателство)

Što след други местоимения

В съчетание с местоименията от среден род *ono* (онова), *to* (това), *ovo* (това) или *sve* (всичко), *što* има обобщено или абстрактно значение:

Reći ću vam *ono što* znam. (Ще ви кажа онова, което знам)

Nema *toga o čemu* se ne bi moglo razgovarati. (Няма нещо, за което да не може да се разговаря)

Uzмите *sve što* želite. (Вземете всичко, което желаете)

Što в тази функция може да се появи и без предходното местоимение, респективно без предшественик, особено когато относителното изречение е пред главното:

Što se započne treba i završiti.²⁸ (Което се започне, трябва да се завърши)

28 Освен местоименните употреби, *što* може да бъде и съюз (напр. *Milo mi je što ste došli* (Приятно ми е, че дойдохте), виж 21.11), а може да бъде и наречие, синоним на *zašto*, напр. *Što me nisi zvao?* (Защо не ми се обади?)

Относително *kakav*

7.5.2. Относителното местоимение , подобно на въпросителното, не се отнася до конкретно същество или предмет, а до вида:

To je pejzaž *kakve* je slikao Rubens (Това е пейзаж, каквито е рисувал Рубенс) (= она vrsta pejzaža koju je slikao Rubens (= такъв вид пейзаж, какъвто е рисувал Рубенс)).

Относително *čiji*

7.5.3. Притежателно-относителното местоимение *čiji* се скланя както и въпросителното (виж таблица 9). Тъй като е местоимение-прилагателно, то по род, число и падеж не се съгласува с предшественика, а със съществителното, което следва:

Poslao mi je jednu priču *čijeg se naslova* ne sećam. (Изпрати ми един разказ, чието заглавие не си спомням)

7.6. НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

Най-голям брой неопределителни местоимения се образуват от въпросителните, като пред тях се добавят четири вида форманти. По този начин получаваме следната система местоимения:

Таблица 19

	I	II	III	IV	V
1	nešto	neko	neki, -a, -o	nekakav, -kva, -kvo	nečiji, -a, -e

2	svašta	svako	svaki, -a, -o	svakakav, -kva, -kvo	svačiji, -a, -e
3	ništa	niko	nijedan, (nikoji)	nikakav, -kva, -kvo	ničiji, -a, -e
4	išta	iko	ijedan, (ikoji)	ikakav, -kva, -kvo	ičiji, -a, -e

Местоименията от I и II колона са местоимения-съществителни, а от останалите три – местоимения-прилагателни. Тези от I колона се отнасят за неодушевени понятия, тези от II колона – за човешки същества, а за местоименията-прилагателни няма ограничения.

Местоименията от I колона се скланят като *šta* (виж таблица 17), като в инструментал не могат да имат удължаваща гласна *e*, тъй като са двусрични. Няма множествено число.

Местоименията от II колона се скланят като *ko* (виж таблица 17), като в инструментал не могат да имат удължаваща гласна *e*, тъй като са двусрични. Няма множествено число.

Местоименията от III и IV колона се скланят като прилагателни от типа на *nov* (виж таблица 9), освен *nikoji* и *ikoji*, които се скланят като *koji* (виж 7.4.1). Местоименията от V колона се скланят като прилагателни от типа на *vruć* (виж таблица 9). Както и при другите местоимения-прилагателни, при *dva*, *tri* или *četiri* номинатив и акузатив мъжки род ще имат форма от двойствено число на *-a*: *svaka dva dana* (всеки два дена), *nečija tri druga* (нечий трима приятели) и подобни.

Склонение с предлог

7.6.1. Местоимения с *ni-* и *i-*. - Местоименията от редове 3

и 4 от горната таблица имат тази особеност, че предлогът не се поставя пред тях, а се вмъква между префикса *ni-*, съответно *i-*, и останалата част на местоимението, така че цялото съчетание се пише като три думи. Така например:

ОТ	ЩЕ БЪДЕ
<i>iz + ništa</i>	<i>ni iz čega</i> (генитив)
<i>od + iko</i>	<i>i od koga</i> (генитив)
<i>za + nikakav</i>	<i>ni za kakvog</i> (акузатив)
<i>s(a) + niko</i>	<i>ni s(a) kim</i> (инструментал)
<i>u + ikakva</i>	<i>i u kakvoj</i> (локатив)

и подобни. Това не важи за предлога *bez*, където ще бъде *bez ikoga* (без когото и да било), *bez ičega* (без каквото и да било) и подобни.

Отрицателни местоимения

Местоименията от ред 3 са отрицателни (негативни) и винаги се съчетават с отрицателен глагол (правило за двойното отрицание): *Ništa se ne događa* (Нищо не се случва); *Ne vidim nikoga* (Не виждам никого); *Ne sviđa mi se nijedan* (Не ми харесва нито един); *Ova zemlja nije ničija* (Тази земя не е ничия).

Местоименията от ред 4 се употребяват предимно във въпросителни или условни изречения: *Jeste li išta našli?* (Намерихте ли нещо?) *Ima li ikakvog rezultata?* (Има ли някакъв резултат?) *Da je iko dolazio, ja bih to znao* (Ако някой е идвал, щях да знам) и подобни. Не се употребяват в едно и също изречение с отрицание, но могат да се появят след отрицателни изречения: *Ne želim | da iko pomisli da*

sam se uplašio. (Не искам някой да си помисли, че съм се уплашил)

Местоименията *nikoji* и *ikoji* от III колона днес рядко се употребяват, освен в съчетание с предлог, напр.:

Ni u kom slučaju neću doći. (В никакъв случай няма да дойда)

Ako i za kojeg učenika čujem da je odsutan...

(Ако за някой ученик чуя, че отсъства...)

и т.н.

Nijedan, ijedan; nikakav, ikakav

Иначе, вместо тях се употребяват местоименията *nijedan* и *ijedan*, съответно *nikakav* и *ikakav*. Последните две, аналогично на местоимението *takav* (виж 7.3.3) и *kakav* (виж 7.4.1), биха означавали '*nijedne vrste*' ('от нито един вид') и '*ijedne vrste*' ('от който и да е вид'), но когато става дума за отрицание, значението им се изравнява с това на *nijedan*, съответно *ijedan*. Необходими са особено в множествено число, тъй като *nijedan* и *ijedan*, поради това че са образувани от числото *jedan*, нямат множествено число. Примери:

Ne verujem *ni u kakve* veštice. (Не вярвам в никакви вещици)

Jeste li imali *ikakvih* teškoća? (Имахте ли никакви затруднения?)

7.6.2. Местоимението *sav*. - *Sav* (цял, всичкия) (*sva, sve*) има непостоянно *a* само в номинатив (акузатив) единствено число мъжки род. Скланя се (въпреки че съгласната *v* не е палатална) като прилагателно от типа на *vruc* (виж таблица 9), следователно в мъжки и среден род има генитив *sveg(a)*, датив-локатив *svem(u)*, инструментал *svim(e)*.

В генитив множествено число, освен *svih*, се появява и форма *sviju*, която някои автори възприемат като регионализъм.

В разговорната реч и у по-невнимателно писане, в среден род вместо *sve* се появява *svo*, но езиковият стандарт не го признава.

Значение на прилагателно

7.6.3. Местоимение *sâm* (*sâta, sâto*) може да бъде и прилагателно със значение 'усамотен, без компания', напр. *Ne volim da budem sam u kući* (Не обичам да съм сам вкъщи). Като местоимение има две основни значения, които донякъде се припокриват:

Значение на местоимение

(а) Значение 'самостоятелно, без чужда помощ', напр. *Sam ću to uraditi* (Сам ще го направя); *Devojčica se sama obukla* (Момиченцето се облече само). Често е съчетанието *sam od sebe*, което означава 'спонтанно', 'със собствени сили', напр. *Rana će zarasti sama od sebe* (Раната ще зарасне сама).

(б) Значение на наблягане върху самоличността, както в латински *ipse*, френски *même*, немски *selbst*, английските местоимения на *-self* и т.н. Примери: *Sam ne znam* (= ni ja lično ne znam – и аз лично не знам) *šta me je snašlo* (сам не знам какво ме сполетя); *Sami ste krivi* (сами сте си виновни) (= za vašu nevolju krivi ste vi, a ne neko drugi – за бедата, която ви сполетя, сте виновни вие, а не някой друг). Пред него често има съюз *i*, съответно *ni* в отрицателни изречения:

I sama optužena priznaje krivicu. (И самата обвиняема признава вината си)

Ni sam autor se ne seća šta je hteo da kaže. (И

самият автор не си спомня какво е искал да каже)

Поставя логическото ударение върху възвратното местоимение в съчетанията *sam sebi*, *sam za sebe* и подобни; уточнява и подсилва значението на съществителното в изрази като *od samog početka* (от самото начало), *do samog kraja* (до самия край), *u samom centru* (в самия център) и подобни. Ако се окаже непосредствено до енклитичната форма на 1 лице единствено число сегашно време на спомагателния глагол *biti*, *sam*, местоимението обикновено го пишем с дълго низходящо ударение, за да ги различим едно от друго, напр. *Sâm sam to uradio* (направих го сам).

Префикс *po-*

7.6.4. Местоимения с подчертаване на

неопределеността. - Префиксът *po-* към местоименията с *ne-* показва, че става дума за малобройни и редки лица или предмети: *Ponešto je tačno u ovom članku* (= samo pojedina mesta – само отделни места (са верни в тази статия)); *Poneko se neće složiti sa mnom* (само някои отделни хора няма да се съгласят с мен); *poneki put* (= katkad, повремено – от време на време) и подобни.

Частицата *god*

Частицата *god* след въпросителни местоимения показва, че се има пред вид всяка от различни възможности (аналогично на английското *whoever*, *whatever* и подобни): *Ko god dođe, recite mi da nisam tu* (Който и да дойде, кажете му, че не съм тук); *Što god da se desilo, sada je prošlo* (Каквото и да се е случило, вече е минало); *čiji god*

(чийто и да е) (= svejedno čiji (все едно чий)) и т.н.²⁹

Ma, makar, bilo

За изразяване на пълна неопределеност или неограничен избор, пред въпросителното местоимение се употребява частицата *ma*, напр. *ma ko* (който и да е) (= svejedno ko, svako (все едно кой, всеки)), *ma koji* (който и да е) (= svejedno koji, svaki (все едно кой, всеки)), *ma šta* (каквото и да е), *ma kakav* (какъвто и да е), *ma čiji* (чийто и да е). Със същото значение се употребяват и *makar* (*makar ko, makar koji, makar šta* и т.н.) и *bilo* (*bilo ko, bilo koji, bilo šta* и т.н.). Последното може да се постави и след въпросителното местоимение, със същото значение: *ko bilo, koji bilo, šta bilo*.

29 От това *god* трябва да се различава *-god*, писано слято като суфикс, където има значение подобно на префикса *po-*: *kogod* = понеко, *kojigod* = понеки, *štogod* = понеšto, *kakavgod* = nekakav и т.н.

